

بررسی وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی

درمانی تهران از نظر دانشجویان

دکتر سیدمنصور رضوی، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران، مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه

دکتر عباس ربانی، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران

محسن توکل، عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران، مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه

The Evaluation of Teaching in Tehran University of Medical Sciences and Health Services : Students' Point of View

ABSTRACT

A descriptive cross-sectional survey design was performed among medical and paramedical students. This study was conducted to assess evaluation of teaching quality of teachers from students' point of view, using a questionnaire administered by interviewers to 21171 students randomly selected among target population. 650 subjects were recorded during the year 1996-1997. The questionnaire was a 14 item, Likert scale designed to measure teaching quality of teachers. The possible score range on the questionnaire was 14 to 70, so the mean score was 42. The scores equal or more than 42 were suggested as "Good teaching quality" and the scores less than 42 considered as "Poor teaching quality". Findings indicated that the mean score and standard deviation on total faculties were, 54.6 and 12.2 respectively.

79.3% have positive point of view of quality teaching. Analysis of variance (ANOVA) was used to determine the influence of faculties on subjects' scores on the questionnaire. A significant main effect of faculties on mean score ($F=44.29$; $P<0.0001$) was noted.

Key Words: Evaluation; Student; Teacher; Medical Education

چکیده

مساوی با نمره ۴۲ به عنوان نمرات خوب و نمرات کمتر از ۴۲ به عنوان نمرات ضعیف در نظر گرفته شده‌اند.

نتایج حاصل از این بررسی گویای این است که در مجموع میانگین کل نمرات و انحراف معیار کل دانشکده‌ها، به ترتیب برابر است با ۵۴/۶ و ۱۲/۲.

۷۹/۳ درصد از دانشجویان وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی را خوب قلمداد کرده‌اند. آنالیز واریانس میانگین نمرات وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی، گویای این است که اختلاف معنی‌داری بین میانگین نمرات دانشکده‌ها وجود دارد ($P<0.0001$).

این تحقیق یک مطالعه توصیفی - تحلیلی است. جامعه مورد مطالعه در این بررسی، دانشجویان رشته‌های مختلف علوم پزشکی و موضوع مورد تحلیل، نظرات این دانشجویان در مورد کیفیت تدریس معلمان خود می‌باشد. در این بررسی ۲۱۱۷۱ نفر از به سؤالات از پیش طراحی شده در خصوص وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشگاه، در ۶۵۰ درس مختلف در ترم اول و دوم سال تحصیلی ۷۶-۷۷ پاسخ داده‌اند.

در این مطالعه، ۱۴ سؤال که مجموعاً اجزاء یک کلیت یعنی "کیفیت تدریس" را تشکیل می‌دادند بر اساس مقیاس لیکرت تنظیم گردیده است. بالاترین مجموع نمره در این پرسشنامه ۷۰ و پائین‌ترین آن ۱۴ و متوسط نمره ۴۲ می‌باشد. نمرات بالاتر و

واژه‌های کلیدی: ارزشیابی درس؛ دانشجو؛ هیأت علمی؛ آموزش پزشکی

مقدمه

در ارزشیابی آموزشی، تأکید بر کیفیت آموزشی از مسائل بنیادی است. شبکه بین‌الملل تضمین کیفیت در آموزش عالی (International network of quality assurance agencies in higher education) در کنفرانس سال ۱۹۹۳ خود، دو تعریف از کیفیت در آموزش عالی بدست داده است: ۱- کیفیت بعنوان تطابق وضعیت آموزش عالی با استانداردهای از قبل تعیین شده ۲- کیفیت بعنوان تطابق وضعیت آموزش عالی با رسالت، اهداف و انتظارات (۱۰).

استادان دانشگاه از ارکان مهم سیستم‌های آموزشی هستند و از اهم فعالیت آنان "تدریس" می‌باشد و دانشجویان نیز معمولاً گیرنده این خدمت می‌باشند. دانشگاهها برای پیشرفت در مسیر بهبود کیفیت، باید مدل واقع‌بینانه آموزش عالی را بپذیرند، مدلی که در آن دانشجو محصول و استخدام‌کننده مشتری است.

نیازها، انتظارات، توقعات و تجارب دانشجو از یادگیری در پدیده پیچیده‌ای موسوم به رضایت‌مندی تجلی می‌نماید. رضایت‌مندی دانشجویان برداشت‌های ذهنی آنان است از وضعیت یادگیری وی، وضعیت توانایی انجام وظایف حرفه‌ای در آینده، وجود امنیت در محیط‌های آموزشی، قدرت پیش‌بینی در عملکرد شغلی آینده و کیفیت آموزشی. لذا معلمین بایستی در هنگام تدریس طوری عمل کنند تا به فراگیرنده، کمک کنند تا با سوق دادن آنان بسوی چگونه فکر کردن، چگونه احساس کردن و چگونه عمل نمودن این احساس رضایت را در آنها بوجود آورند (۶).

در ارزشیابی کیفی آموزشی و اجزاء سیستم آموزشی می‌توان از موارد زیر استفاده نمود:

- ۱- نظرخواهی از دانشجویان (Student Questionnaire)
- ۲- ارزیابی توسط گروه هم‌تایان (Peer assessment) ۳- خود ارزیابی (Self evaluation) ۴- روش قراردادی با استفاده از میزان یادگیری دانشجویان ۵- ارزیابی اداری (Administrative Assessment) ۶- ارزشیابی محتوای مواد آموزشی (Materials Evaluation) ۷- تجزیه و تحلیل نتایج (Outcome evaluation) ۸- کارنامه تدریس (Teaching portfolio) (۳، ۲، ۱).

متاکالف و متارو (۱۹۹۵) طی یک مطالعه با استفاده از شیوه رویداد شاخص Critical Incident Technique درباره درک دانشجویان از تدریس خوب می‌نویسد: استادانی که بصورت غیررسمی و با حالت شوخ کلاس را اداره می‌کنند و یا استادانی که درباره امتحانات دانشجویان گفتگو می‌کنند، نمرات بالاتری را از نظرات دانشجویان کسب می‌کنند. از طرفی، سؤالاتی که ارزیابان مطرح می‌کنند، تنها نقطه نظرات خود را پوشش داده‌اند نه نظرات دانشجویان را، لذا ممکن است میزان پاسخ‌دهی واقعی دانشجویان به سؤالات کم باشد (۸).

سیف (۱۳۷۰) طی تحقیقی در خصوص "ارزشیابی از استادان تا چه اندازه می‌توان به آن اعتماد کرد" می‌نویسد: دانشجویان در ارزشیابی از فرآیندها و فعالیت‌های آموزشی معلمان، ویژگی‌های اختصاصی درسی و آموزشی معلم را ارزشیابی نمی‌کنند، بلکه تصورات و برداشتهای کلی خود از استاد و درس را که از عواملی به جز محتوای درسی و کیفیت آموزش معلم ناشی می‌شوند، منعکس می‌نمایند. بعلاوه ارزشیابی دانشجویان از معلم کمتر تحت تأثیر کیفیت درسی و یادگیری آنان و بیشتر متأثر از طرز عمل و روش کار معلم است (۱۲).

توکل و همکاران (۱۳۷۶) طی یک تحقیق درباره بررسی ویژگی‌های اساتید از دیدگاه دانشجویان "با رویکرد ارزیابی دانشجو از استاد" می‌نویسند: عواملی نظیر مقبولیت استاد در بین دانشجویان، شهرت علمی استاد در بین دانشجویان و اعتقاد به مبانی دینی در ارزشیابی دانشجویان از استادان فوق‌العاده حایز اهمیت است. در این تحقیق اکثریت دانشجویان اذعان نموده‌اند که ارزشیابی دانشجویان از استادان چندان با واقعیت منطبق نیست (۱۱).

با توجه به توضیحات فوق این سؤال مطرح می‌شود که ارزیابی معلمین توسط دانشجویان تا چه حد مفید و قابل اعتماد است؟ بنظر می‌آید که این ارزیابی حداقل به منظور ۱- آگاه شدن استادان از طرز فکر و نگرش دانشجویان نسبت به آنها ۲- کمک به دانشجویان در انتخاب درسها و استادان دلخواه (در مواردی که یک درس را چند استاد ارائه می‌دهند) می‌تواند مفید واقع گردد.

هدف از ارائه این گزارش این بوده است که یک تصور کلی از وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ از نظر دانشجویان بدست آوریم و با تقدیم نتایج بصورت محرمانه به اعضای هیأت علمی و متولیان اصلی دانشکده‌ها، نگرش

نمره ۱۴ و متوسط نمره ۴۲ ($42 = 3 \times 14$) می‌باشد. لذا نمرات بالاتر و مساوی با ۴۲، به عنوان نمرات خوب و نمرات کمتر از ۴۲ به عنوان نمرات ضعیف در نظر گرفته شده‌اند.

در این مطالعه، پس از پایان هر درس و قبل از شروع امتحانات، پرسشنامه‌ها به تناسب تعداد دانشجویان و به تعدادی بیشتر از نمونه از قبل محاسبه شده، بصورت تصادفی در اختیار آنان قرار داده می‌شد و پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های تکمیل شده و حذف موارد مشکوک، کلیه داده‌ها وارد کامپیوتر می‌گردید. در تحلیل داده‌ها ابتدا دانشکده‌ها بطور جداگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند، سپس به منظور بررسی جامع از وضعیت تدریس استادان دانشکده، داده‌ها با یکدیگر ادغام شدند.

در این بررسی با استفاده از آمار توصیفی (محاسبه فراوانی مطلق، فراوانی نسبی، میانگین، انحراف معیار) و آمار تحلیلی (تحلیل واریانس) داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. تمام محاسبات آماری موجود با استفاده از نرم‌افزار Epi-Info 6 انجام گردید. سطح قضاوت آماری در این بررسی با ۹۵ درصد اطمینان صورت گرفته است. بنابراین معیار قضاوت در این پژوهش $P < 0/05$ بوده است.

یافته‌ها

در پاسخ به سؤال شماره ۱ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده داروسازی از نظر دانشجویان چگونه است)، وضعیت تدریس استادان در ۱۴ ویژگی مورد نظر از دیدگاه دانشجویان متفاوت است. از یک سو کمترین درصد (۲۴/۳٪) مربوط به ویژگی "بسیار خوب" استاد در مقیاس "بسیار خوب" مربوط به ویژگی جلب مشارکت و ایجاد انگیزه در مباحث درسی و پژوهشی و بیشترین درصد (۴۲/۱٪) مربوط به "حضور به موقع استاد و استفاده کافی از وقت کلاس" می‌باشد و از سوی دیگر ۶۸/۹٪ از دانشجویان بطور کلی استادان را خوب ارزیابی کرده‌اند.

۷۶/۷ درصد از واحد مورد تحلیل از وضعیت تدریس اساتید خود راضی بوده‌اند در حالی که ۲۳/۳٪ ناراضی می‌باشند.

به منظور پاسخ به سؤال شماره ۲ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده پیراپزشکی از نظر دانشجویان چگونه است؟)، حداکثر واحد مورد تحلیل (۴۲/۷٪) تسلط استادان را بسیار خوب و حداقل آنان (۲۷/۳٪)، تأثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان را قلمداد نموده‌اند.

دانشجویان نسبت به استادان خود را به ایشان منعکس نماییم. ضمناً در این راستا دانشکده‌های مختلف نیز با هم مقایسه و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

روش و مواد

این بررسی یک مطالعه توصیفی - تحلیلی است که واحد مورد تحلیل آن را دانشجویان دختر و پسر دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران تشکیل می‌دهند که در مقاطع مختلف آموزشی مشغول به تحصیل می‌باشند.

از کل جامعه آماری (جمعیت هدف)، ۲۱۱۷۱ پرسشنامه در ترم اول و دوم سال تحصیلی ۷۶-۷۷، توسط دانشجویان تکمیل و توسط واحد ارزشیابی مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه مورد سنجش و تحلیل قرار گرفت. از این تعداد ۳۳۵۰ پرسشنامه مربوط به دانشکده داروسازی (ترم اول و دوم)، ۳۵۱۵ پرسشنامه مربوط به دانشکده پیراپزشکی (ترم اول و دوم)، ۳۰۹ پرسشنامه مربوط به دانشکده بهداشت (ترم اول و دوم)، ۴۰۶۴ پرسشنامه مربوط به ترم دوم دانشکده دندانپزشکی، ۵۴۸۸ پرسشنامه مربوط به دانشکده پرستاری و مامائی (ترم اول و دوم)، ۱۶۳۰ پرسشنامه مربوط به مجتمع آموزش عالی ابوریحان (ترم اول و دوم)، ۱۵۸۷ پرسشنامه مربوط به ترم دوم دانشکده پزشکی و ۱۱۳۸ پرسشنامه مربوط به دانشکده توانبخشی (ترم اول دوم) می‌باشد.

برای رسیدن به اهداف تحقیق و کسب اطلاعات لازم، جلسات متعددی با مسؤولین آموزشی دانشکده‌ها در خصوص طراحی پرسشنامه نهایی برگزار گردید. ۱۴ سؤال بر اساس مقیاس لیکرت (بسیار خوب، خوب، متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف) تنظیم گردید. در این مقیاس به "بسیار خوب" نمره ۵، "خوب" نمره ۴، "متوسط" نمره ۳، "ضعیف" نمره ۲ و "خیلی ضعیف" نمره ۱ تعلق گرفت. در این پرسشنامه، هر دانشجو برحسب پاسخ به سؤالات نمره‌ای دریافت می‌کند و مجموع نمراتی که پاسخگو دریافت می‌دارد، بیانگر نظر او نسبت به تدریس اساتید می‌باشد.

به منظور کیفی کردن مجدد نمرات حاصل از وضعیت تدریس استادان از نظر دانشجویان، نمرات خیلی خوب، خوب و متوسط با یکدیگر ادغام و در مجموع به عنوان "خوب" و نمرات ضعیف و خیلی ضعیف در مقوله دیگری تحت عنوان "ضعیف" طبقه‌بندی شده‌اند.

بالاترین مجموع نمره در این پرسشنامه ۷۰ و پائین‌ترین مجموع

واحد مورد تحلیل در دانشکده پیراپزشکی وضعیت تدریس استادان را خوب، در حالی که فقط ۱۸/۵٪ وضعیت تدریس استادان را ضعیف قلمداد نموده‌اند.

۷۰/۲٪ از واحد مورد تحلیل ارزیابی استادان را خوب، ۱۹/۲٪ متوسط و ۱۰/۶٪ ضعیف قلمداد نموده‌اند. میانگین نمرات وضعیت تدریس استادان از نظر دانشجویان ۵۴/۴۶ و انحراف معیار آن ۱۲/۳ می‌باشد. در مجموع ۸۱/۵٪ از

جدول ۱- توزیع فراوانی مطلق و نسبی واحد مورد تحلیل برحسب پاسخ به سؤالات

سوالات	بسیار خوب		خوب		متوسط		ضعیف		بسیار ضعیف	
	تعداد	%	تعداد	%	تعداد	%	تعداد	%	تعداد	%
تنظیم مطالب درس توسط اساتید و رعایت پیوستگی مطالب	۷۹۴۸	۳۷/۷	۸۴۷۵	۴۰/۲	۳۱۰۱	۱۴/۷	۹۴۲	۴/۷	۵۸۸	۲/۸
تلاش استاد در ارائه تازه ترین مطالب علمی	۶۸۳۰	۳۲/۵	۸۱۲۸	۳۸/۶	۴۱۸۹	۱۹/۹	۱۲۲۳	۵/۸	۶۶۹	۳/۲
اهمیت دادن استاد به یادگیری دانشجو از طریق بکارگیری روش های مناسب تدریس	۶۵۱۹	۳۱	۷۴۰۰	۳۲/۵	۴۴۹۶	۲۱/۴	۱۶۷۰	۷/۹	۹۲۴	۴/۴
شیوه بیان - قدرت تفهیم و انتقالی مطالب درسی	۷۲۱۶	۳۴/۲	۷۳۰۸	۳۴/۷	۴۰۰۷	۱۹	۱۵۶۱	۷/۴	۹۷۷	۴/۶
جلب مشارکت و ایجاد انگیزه در مباحث درسی و پژوهشی	۵۶۹۱	۲۷/۲	۷۰۲۷	۳۲/۶	۵۰۱۰	۲۳/۹	۲۱۴۴	۱۰/۲	۱۰۵۶	۵
تسلط استاد به مطالب درس	۸۹۴۹	۴۲/۵	۷۵۵۶	۳۵/۹	۳۰۱۵	۱۴/۳	۹۷۱	۴/۶	۵۷۳	۲/۷
نویائی اداره کلاس	۸۱۲۹	۳۸/۶	۸۰۰۶	۳۸	۳۳۱۳	۱۵/۷	۹۵۲	۴/۵	۶۵۰	۳/۱
حضور به موقع استاد و استفاده کافی از وقت کلاس	۸۸۸۶	۴۲/۲	۷۷۰۱	۳۶/۶	۲۸۸۷	۱۳/۷	۸۸۰	۴/۲	۶۸۹	۳/۳
توجه به حضور مرتب و به موقع دانشجو در کلاس	۷۷۰۸	۳۷	۷۷۴۶	۳۷/۱	۳۶۵۵	۱۷/۵	۱۰۵۰	۵	۶۹۸	۳/۳
در دسترس بودن استاد برای مشاوره و راهنمایی دانشجویان در خارج از کلاس	۵۹۲۵	۲۸/۹	۷۲۳۳	۳۵/۵	۴۶۱۱	۲۲/۵	۱۶۹۶	۸/۳	۱۰۰۴	۴/۹
تاثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی - خلاقیت و ابتکار دانشجویان	۵۳۷۷	۲۵/۹	۶۹۵۴	۳۲/۵	۵۲۶۸	۲۵/۴	۲۰۱۱	۹/۷	۱۱۳۰	۵/۴
تاثیر مثبت استاد از جنبه های معنوی و اخلاقی بر دانشجویان	۶۱۴۳	۲۹/۷	۷۳۵۵	۳۵/۶	۴۶۵۹	۲۲/۵	۱۴۹۴	۷/۲	۱۰۲۲	۴/۹
راهنمایی استاد در زمینه مراجع مورد نیاز	۶۲۵۰	۳۰/۱	۸۰۰۵	۳۸/۵	۴۲۵۴	۲۱	۱۳۵۶	۶/۵	۸۱۳	۳/۹
ارزیابی کلی شما از استاد برای تدریس این درس	۷۰۶۳	۳۳/۷	۷۹۷۶	۳۸	۳۷۸۹	۱۸/۱	۱۳۲۵	۶/۳	۸۲۱	۳/۹

دانشکده بهداشت از نظر دانشجویان چگونه است؟). "مقیاس بسیار خوب" از درصدهای بالایی برخوردار است. "توانایی در اداره کلاس" بیشترین درصد (۵۱٪) را به خود اختصاص می‌دهد در حالیکه "تاثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان" کمترین درصد (۳۴/۸٪) را تشکیل می‌دهد. ۷۸/۳٪ از واحد مورد تحلیل، استادان خود را خوب ارزیابی می‌کنند، در حالی که ۱۶٪ متوسط و ۷/۶٪ آن را ضعیف قلمداد می‌کنند.

میانگین، انحراف معیار و انحراف استاندارد به ترتیب برابر با ۵۷/۳، ۱۰/۸ و ۰/۶۳ می‌باشد.

۸۵/۱٪ از دانشجویان وضعیت تدریس استادان را خوب در حالی که ۱۴/۹٪ آن را ضعیف قلمداد نموده‌اند.

در پاسخ به سؤال شماره ۴ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی متجمع آموزش عالی ابوریحان از نظر دانشجویان چگونه است؟)، وضعیت تدریس استادان در ۱۴ ویژگی مورد پژوهش از نظر دانشجویان متفاوت است. از یک سو کمترین درصد (۳۶/۹٪) مربوط به ویژگی استاد در مقیاس "بسیار خوب" مربوط به ویژگی "تاثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان" و بیشترین درصد (۵۱/۹٪) مربوط به "تسلط استاد به

جدول ۲- آنالیز واریانس میانگین‌های نمرات ارزشیابی اساتید دانشگاه علوم

پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران از دیدگاه دانشجویان

دانشکده	میانگین	واریانس	اندازه نمونه
داروسازی	۵۳/۸۶	۱۶۷/۴۴	۲۹۸۸
پیراپزشکی	۵۴/۶۶	۱۵۲/۳۹	۳۱۹۸
بهداشت	۵۷/۳۷	۱۱۶/۷۳	۲۹۴
ابوریحان	۵۷/۳۰	۱۴۵/۲۵	۱۴۱۶
پزشکی	۵۱/۱۹	۱۶۴/۴۶	۱۵۶۰
دندانپزشکی	۵۴/۶۷	۱۳۰/۸۱	۳۷۶۲
پرستاری و مامایی	۵۴/۳۹	۱۵۰/۹۷	۵۰۸۶
توانبخشی	۵۸/۰۱	۱۱۵/۷۷	۱۱۳۸
واریانس بین نمونه‌ها	۶۵۵۰/۶۶		
واریانس باقیمانده	۱۴۷/۹۱		
آزمون F	۴۴/۲۹		
ارزش P	۰/۰۰۰۱		

در پاسخ به این سؤال (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی

مطالب درس" می باشد.

اگر از بعد دیگر مسأله را مورد ارزیابی قرار دهیم، ملاحظه می شود که ۷/۷۸٪ از دانشجویان در مجموع، استادان دانشکده را خوب قلمداد کرده اند، در حالی که ۷/۱۳٪ متوسط و ۶/۷٪ وضعیت تدریس استادان را ضعیف قلمداد کرده اند.

میانگین و انحراف معیار نمره اساتید از نظر دانشجویان به ترتیب ۲/۵۷ و ۱۲ می باشد.

۷۸ درصد از واحد مورد تحلیل از وضعیت تدریس اساتید خود راضی در حالی که ۵/۲۱٪ ناراضی می باشند.

در پاسخ به سؤال شماره ۵ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده پزشکی از نظر دانشجویان چگونه است؟)، ۱/۴۲٪ از واحد مورد تحلیل "حضور به موقع استاد" و استفاده کافی از وقت کلاس را "خیلی خوب" در حالی که ۹/۱۸٪ تأثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان را "خیلی خوب" قلمداد کرده اند.

۷/۶۴٪ از واحد مورد تحلیل ارزیابی استادان را خوب، ۱/۲۱٪ متوسط و ۳/۱۴٪ آن را ضعیف قلمداد نموده اند.

میانگین و انحراف معیار نمرات حاصل از نظرات دانشجویان درباره تدریس استادان به ترتیب برابر با ۶/۵۱ و ۸/۱۲ می باشد.

۹/۶۹٪ از واحد مورد تحلیل وضعیت تدریس استادان را خوب و ۱/۳۰٪ آن را ضعیف قلمداد نموده اند.

به منظور پاسخ به سؤال شماره ۶ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده دندان پزشکی از نظر دانشجویان چگونه است؟)

حداکثر واحد مورد تحلیل (۶/۳۷٪)، "تسلط استادان" را بسیار خوب و حداقل آنان (۶/۲۳٪)، "تأثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان" را قلمداد نموده اند.

۷۴٪ از واحد مورد تحلیل ارزیابی استادان را خوب، ۷/۱۸٪ متوسط و ۳/۷٪ ضعیف قلمداد نموده اند.

میانگین نمرات وضعیت تدریس استادان از نظر دانشجویان ۶/۵۴ و انحراف معیار آن ۴/۱۱ می باشد.

در مجموع ۸۳٪ از واحد مورد تحلیل در دانشکده دندان پزشکی وضعیت تدریس استادان را خوب، در حالی که فقط ۱۷٪ وضعیت تدریس استادان را ضعیف قلمداد نموده اند.

در پاسخ به سؤال شماره ۷ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده پرستاری و مامایی از نظر دانشجویان چگونه است؟) ۹/۴۴٪ از واحد مورد تحلیل، "تسلط استاد به مطالب

درس" را "خیلی خوب" در حالی که ۶/۲۵٪ "در دسترس بودن استاد برای مشاوره و راهنمایی دانشجویان در خارج از کلاس" را "خیلی خوب" قلمداد کرده اند.

۲/۷۰٪ از واحد مورد تحلیل، ارزیابی استادان را خوب ۷/۱۷٪ متوسط و ۱/۱۲٪ آن را ضعیف قلمداد نموده اند.

میانگین و انحراف معیار نمرات حاصل از نظرات دانشجویان درباره تدریس استادان به ترتیب برابر با ۳/۵۴ و ۲/۱۲ می باشد.

۵/۷۹٪ از واحد مورد تحلیل وضعیت تدریس استادان را خوب و ۵/۲۰٪ آن را ضعیف قلمداد نموده اند.

به منظور پاسخ به سؤال شماره ۸ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده توانبخشی از نظر دانشجویان چگونه است؟) "مقیاس بسیار خوب" از درصدهای بالایی برخوردار است. بیشترین درصد (۵۱٪) در دانشکده توانبخشی مربوط به "تسلط استاد به مطلب درس" می باشد. "تأثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان" نیز از کمترین درصد (۶/۳۵٪) برخوردار می باشد. ۸۱٪ از واحد مورد تحلیل، استادان خود را خوب ارزیابی می کنند، در حالی که ۱۳٪ متوسط و ۹/۵٪ آن را ضعیف قلمداد می کنند. میانگین، انحراف معیار و انحراف استاندارد به ترتیب برابر با ۱/۵۸، ۷/۱۰ و ۳۱/۰ می باشد.

۷/۸۵٪ از دانشجویان وضعیت تدریس استادان را خوب در حالی که ۳/۱۴٪ آن را ضعیف قلمداد نموده اند.

به منظور بدست آوردن یک تصویر بزرگ از وضعیت تدریس استادان دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران و پاسخ به سؤال شماره ۹ تحقیق (وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران از نظر دانشجویان چگونه است؟)، کلیه دانشکده ها با یکدیگر ادغام و در نهایت جدول ۱ تنظیم گردید. یافته های این جدول گویای این است که حداکثر واحد مورد تحلیل (۵/۴۲٪) "تسلط استاد به مطالب درس" را "خیلی خوب" و ۹/۲۵٪ "تأثیر مثبت استاد بر شکوفائی علمی، خلاقیت و ابتکار دانشجویان" را "خیلی خوب" قلمداد کرده اند.

میانگین، انحراف معیار و خطای استاندارد وضعیت تدریس استادان دانشگاه علوم پزشکی تهران به ترتیب برابر است با ۶/۵۴، ۲/۱۲ و ۰/۰۸ می باشد. بعلاوه، به منظور تعیین اختلاف بین میانگین نمرات وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده ها، از آنالیز واریانس استفاده گردید. آنالیز واریانس میانگین نمرات وضعیت تدریس اعضای هیأت علمی گویای این است که اختلاف

معنی داری بین میانگین نمرات در دانشکده‌ها وجود دارد ($P < 0/0001$) (جدول ۲).

جمع‌بندی وضعیت تدریس استادان دانشگاه علوم پزشکی تهران از نظر دانشجویان، گویای این است که ۷۹/۳۰٪ از وضعیت تدریس استادان دانشگاه علوم پزشکی تهران، راضی و ۲۰/۷٪ وضعیت تدریس استادان دانشگاه علوم پزشکی تهران را، ضعیف قلمداد نموده‌اند.

بحث

همانطور که در بیان نتایج پژوهش ذکر گردید، بین وضعیت تدریس استادان^{۱۹} دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران اختلاف معنی داری وجود دارد. منشأ این تفاوت چیست؟ کدامیک از وجوه اختلاف دانشکده‌ها بیشترین تأثیر را در جلب رضایت دانشجویان از وضعیت تدریس استادان دارد؟ با برشمردن اهم وجوه اختلاف دانشکده‌ها از نظر جلب رضایت دانشجویان از وضعیت تدریس استادان، به بحث در خصوص تأثیر احتمالی آنها بر این موضوع خواهیم پرداخت:

۱- تعداد دانشجو

قاعدتاً تعداد زیاد دانشجو، و ازدحام بیش از حد در محیط دانشکده به پاسخی که به غالب سؤالات مطرح شده در پرسشنامه داده می‌شود، تأثیر می‌گذارد. در دانشکده‌هایی که تعداد دانشجوی زیادی دارند، دانشجویان از کم و کیف آموزشی خوبی بهره‌مند نمی‌شوند و از طرف دیگر ممکن است استادان، بخوبی پاسخگوی دانشجویان نباشند، از این رو کار دانشجو به راحتی انجام نمی‌گیرد. اگر نسبت استادان به دانشجویان را مورد بررسی قرار دهیم، این نسبت نیز می‌تواند در ارزشیابی استاد از نظر دانشجویان مؤثر باشد، زیرا دسترسی به استاد تسهیل می‌گردد، لذا در دانشکده‌هایی که نسبت استاد به دانشجو متناسب است، ممکن است ارزشیابی استادان از نظر دانشجویان تحت تأثیر قرار بگیرد. نسبت استاد به دانشجو در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ در دانشکده‌ها عبارتند از: دانشکده بهداشت ۴ نفر، دانشکده پزشکی ۷ نفر، دانشکده دندانپزشکی ۹ نفر، دانشکده توانبخشی ۱۱ نفر، دانشکده داروسازی ۱۶ نفر، پرستاری و مامائی ۲۱ نفر و دانشکده پیراپزشکی ۳۲ نفر. ضمناً احتمالاً وضعیت تدریس استادان دانشکده‌هایی که از نسبت استاد به دانشجوی مطلوبی برخوردار نیستند با استفاده از استادان

دانشکده‌های دیگر جبران شده است.

شاید وجود بیش از حد دانشجو در دانشکده پزشکی^{۲۰}، علت پایین بودن میانگین وضعیت تدریس استادان از نظر دانشجویان در این دانشکده باشد. سیمای نمرات میانگین وضعیت تدریس استادان دانشکده توانبخشی از نظر دانشجویان نیز حکایت از این موضوع دارد، زیرا تعداد دانشجویان در این دانشکده تقریباً در حد میانگین نسبت کل استاد به دانشجو در کل دانشگاه می‌باشد.

شایان ذکر است که با وجود متناسب بودن نسبت استاد به دانشجو در دانشکده‌های پزشکی و داروسازی، ملاحظه می‌گردد که میانگین وضعیت تدریس اساتید در این دانشکده‌ها نسبت به دانشکده‌های دیگر در سطح پائین‌تری قرار گرفته است. لذا، سؤالی که مطرح می‌شود این است، که آیا نسبت استاد به دانشجو در رضایت‌مندی دانشجویان از وضعیت تدریس استادان مؤثر هست یا نیست؟ در این بررسی دانشکده پزشکی با وضعیت خوب نسبت استاد به دانشجو، پائین‌ترین نمره را از نظر وضعیت تدریس استادان به خود اختصاص داده است، در حالی که دانشکده بهداشت که از نظر نسبت استاد به دانشجو در مقام بالایی در دانشگاه قرار دارد، با اختلاف ناچیزی در رده دوم از نظر وضعیت تدریس استادان قرار گرفته است.

۲- توقعات و انتظارات دانشجویان

در صورتی که دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران را از نظر اخذ مدرک پیوسته به سه گروه کاردانی، کارشناسی و دکتری حرفه‌ای طبقه‌بندی نمایم، احتمالاً به واسطه بالا بودن توقعات و انتظارات و نیز ماهیت رشته‌ها و نوع مدرکی که دانشجویان دریافت می‌کنند، نمرات وضعیت تدریس استادان در دانشکده‌ها نیز بی‌تأثیر از این عامل نخواهد ماند.

مطالعات گویای این است که وضعیت تدریس استادان با ویژگی‌های شخصیتی آنان رابطه تنگاتنگی دارد. منزلت علمی و اجتماعی اعضاء هیأت علمی نیز یقیناً در قضاوت دانشجویان درباره وضعیت تدریس آنان بی‌تأثیر نخواهد بود.

میانگین نمرات وضعیت تدریس استادان دانشکده‌های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی گویای این است که این سه دانشکده

* در این بحث منظور از واژه استادان اعضاء هیأت علمی دانشگاه هستند

** در این بحث، منظور از دانشکده پزشکی، بخش علوم پایه است و بخش‌های بالینی در این بررسی مورد ارزیابی قرار نگرفتند

از آنجا که دانشجویان دانشکده بهداشت، غالباً در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی می‌باشند و عموماً خود تجربیاتی در زمینه آموزش و چگونگی تدریس دارند و نیز عهده‌دار فعالیت‌های آموزشی خود نیز می‌باشند، لذا قضاوت روی میانگین نمرات وضعیت تدریس استادان جای بحث و بررسی بیشتر دارد.

۴- ویژگی دانشگاه علوم پزشکی تهران

باید دانست، دانشگاه علوم پزشکی تهران به عنوان یکی از جامعترین و معتبرترین دانشگاههای کشور، این انتظار را در دانشجویان بوجود آورده است که با بهترین و جدیدترین شیوه‌های آموزشی آشنا خواهند شد، این امر بخصوص در دانشکده‌های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی بیشتر متجلی است. از طرفی نوعاً دانشجویانی که جذب این دانشکده‌ها می‌شوند زمینه تحصیلی و هوشی خوبی دارند و به همان اندازه انتظاراتشان نیز بالا است لذا پائین بودن نمرات دانشکده‌های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی می‌تواند ناشی از بالا رفتن استانداردهای آموزشی اینگونه دانشجویان باشد.

۵- روشهای تدریس و شیوه‌های برنامه‌ریزی

تدریس عبارتست از کمک به فراگیرنده بمنظور آموختن چگونه فکر کردن، چگونه احساس کردن و چگونه عمل کردن. تدریس یک فرآیند تعاملی است، امروزه راهبردها، روش‌ها و فنون گوناگون وجود دارد که جهت حمایت دانشجویان در امر یادگیری می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند، هر چند شاید چگونه یاد گرفتن از چگونه یاد دادن مهمتر باشد، لیکن آشنایی استادان با فنون یاددهی نیز همیشه مفید است.

لذا از آنجا که برخی از استادان با فرآیند آموزش و شیوه‌های برنامه‌ریزی تدریس آشنا نیستند، ممکن است عدم آگاهی در خصوص این شیوه‌ها، روش تدریس آنان را تحت تأثیر قرار دهد. باید دانست، دانشکده بهداشت بخاطر داشتن ماهیت برخی از رشته‌ها که جنبه آموزشی دارند، از میانگین خوبی برخوردار بوده است، این امر در دانشکده پرستاری و مامایی نیز مصداق دارد.

۶- مدیریت

علی‌رغم تأثیر عوامل فوق‌الذکر در خصوص وضعیت تدریس استادان، محدود کردن آثار نارضایتی دانشجویان از استادان، از طریق اعمال مدیریت مناسب در دانشکده‌ها پیوسته امکان‌پذیر است. به

نسبت به دانشکده‌های دیگر در سطح پایین‌تری قرار گرفته‌اند. آیا این امر حاکی از توقعات و انتظارات دانشجویان این گروه است؟ آیا مربوط به آندسته از ویژگی‌های استادان است که اصلاً هیچگونه رابطه‌ای با تدریس آنان ندارد؟

اگر دانشکده‌های پرستاری و مامایی، دانشکده پیراپزشکی، مجتمع آموزش عالی ابوریحان و توانبخشی را بر اساس مدرکی که این دانشکده‌ها به دانشجویان می‌دهند را در یک گروه قرار دهیم ملاحظه می‌گردد که دانشکده توانبخشی بالاترین نمره را به خود اختصاص داده است، در حالی که دانشکده‌های پیراپزشکی و پرستاری و مامایی نمره پائین‌تری را به خود اختصاص داده‌اند.

با توجه به بحث‌های فوق، تعداد دانشجو در دانشکده‌های پرستاری و مامایی و پیراپزشکی نسبت به دانشکده توانبخشی بیشتر است. بعلاوه، نسبت استاد به دانشجو در دانشکده توانبخشی در وضعیت مطلوبی نسبت به دانشکده پرستاری و مامایی و به خصوص دانشکده پیراپزشکی می‌باشد.

باید دانست، مجتمع آموزش عالی ابوریحان در کل دانشکده‌ها در رتبه سوم از نظر وضعیت تدریس استادان قرار دارد و در گروه خود حایز رتبه دوم یعنی بعد از دانشکده توانبخشی می‌باشد.

۳- تنوع واحدهای درسی و تخصصی

دانشکده‌های دانشگاههای علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی از نظر تنوع واحدهای درسی و تخصصی که ارائه می‌دهند، با یکدیگر متفاوت هستند. دانشکده پزشکی بخاطر تعداد زیاد واحد و تخصصی بودن هر واحد درسی ممکن است یادگیری فراگیرندگان را تحت تأثیر قرار دهد و در نهایت تدریس استادان از نظر دانشجویان تحت تأثیر قرار گیرد - فشردگی کلاس‌ها، تداخل با سایر درس‌ها، ترتیب کلاسها، عدم امکان بکارگیری روش‌های اینتراکتیو تدریس توسط استادان، وجود اطلاعات نامحدود و نامشخص بودن دانستنی‌های بایسته در کاریکولوم، عدم امکان جلب مشارکت دانشجویان در فرآیند یاددهی و یادگیری، فقدان انگیزه‌های کافی در فرادهندگان و فراگیرندگان و موارد بسیار متعدد دیگر، از عواملی هستند که می‌توانند در نارضایتی دانشجویان دانشکده پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی نقش داشته باشند.

دانشکده بهداشت بخاطر ماهیت تخصصی که دارد ویژگی مربوط به خود را دارد. دانشکده بهداشت با بهترین وضعیت از نظر نسبت استاد به دانشجو و تعداد کم دانشجو، بعد از دانشکده توانبخشی بیشترین میانگین را دارا می‌باشد.

شغل بهتر؟ بیش از ۸۰ درصد پدر و مادرها و دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان گفته‌اند، "مهمترین" دلایل رفتن به دانشگاه رسیدن به اشتغال رضایت‌بخش‌تر است.

با توجه به بحث مشتری‌گرایی فوق، و انگیزه دانشجویان از رفتن به دانشگاهها، بحث در خصوص ارزشیابی دانشجو از استاد در مقوله بحث‌های پارادوکس قرار می‌گیرد، از یک طرف بحث در خصوص کیفیت آموزشی، که هیچگونه رابطه‌ای با اشتغال رضایت‌بخش‌تر ندارد، لذا اگر استادی صرفاً دانشجویان را برای یک شغل خوب و رضایت‌بخش آماده نماید، از نظر دانشجویان استادی مناسب و مطلوب می‌باشد و اگر استادی بخواهد دانشجو را با سواد تربیت کند به نحوی که بتواند در آینده حرفه‌ای خود عملکرد شغلی مطلوب داشته باشد، ممکن است این تعامل منتهی به بد جلوه نشان دادن استاد از نظر دانشجویان گردد.

پیشنهادات و توصیه‌های کاربردی

- ۱- آموزش فرآیند یادگیری و یاددهی به استادان به منظور بالا بردن سطح کیفیت آموزشی به خصوص برای استادان بالینی که خوشبختانه در حال حاضر این امر از طریق مراکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاهها پیگیری می‌شود.
- ۲- تحقیق در خصوص پیامدهای حاصل از کارگاههای فرآیند آموزش.
- ۳- آشنا کردن استادان با روش‌های جدید آموزشی از طریق راه دور.
- ۴- سنجش و ارزشیابی مکرر رضایت دانشجویان از محیط آموزشی خود به منظور:
  - الف) آگاهی از نکاتی که موجب نارضایتی شده‌اند، به منظور برنامه‌ریزی برای مرتفع کردن آنها
  - ب) دستیابی به اطلاعات دست اول به منظور دفاع از عملکرد
  - ج) استفاده از نتایج پژوهش‌ها بمنظور اصلاح ساختار سیستم ارائه خدمات
- ۵- تحقیق و نظرسنجی از استادان در خصوص وضعیت آموزش دانشگاه از نظر تدریس.
- ۶- استفاده از روشهای مختلف ارزشیابی استادان و در نهایت جمع‌بندی این روش‌ها و تصمیم‌گیری در خصوص وضعیت تدریس استادان

گمان محققین، عمده‌ترین عامل در بروز نارضایتی دانشجویان از وضعیت تدریس استادان، مدیریت نامناسب و عدم توجه به دانشجویان به عنوان یکی از مهمترین اهداف هر واحد ارائه خدمات است. برخورد مناسب با دانشجویان از طریق مسئولین دانشکده‌ها، استادان و کارکنان در هر شرایطی امکان‌پذیر است، در غیراینصورت ممکن است حتی رضایت دانشجو از دانشکده را تحت تأثیر قرار دهد، و این امر به تمام جنبه‌های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی دانشکده سرایت پیدا کند و در نهایت ممکن است، هیچگونه روش‌های آموزشی و لو مطلوب، رضایت فراگیرندگان را به خود جلب نکند.

وضعیت تدریس استادان در دانشکده‌های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی با سایر دانشکده‌ها متفاوت است. تفسیر این اختلاف سهل و ممتنع است، ولی به هر حال باید در جلب رضایت این گونه از دانشجویان کوشید که در آن صورت به طریق اولی، رضایت سایرین نیز جلب خواهد شد.

نتیجه‌گیری

دانشگاهها برای پیشرفت در مسیر بهبود کیفیت باید مدل واقع‌بینانه آموزش عالی امروزی را بپذیرند، مدلی که در آن دانشجو محصول و استخدام‌کننده مشتری است. اگر این روش را بپذیریم و به استنباط‌هایی ساده از آن دست بزنیم، آن جنبه‌هایی که آموزش عالی باید خود را در آن متحول گرداند روشن خواهد شد. اما در بیشتر مقالاتی که درباره مدیریت کیفیت در آموزش عالی می‌نویسند، چنین بحث می‌شود که دانشجویان مشتریان اول هستند و دانشکده‌ها و دانشگاهها مشتریانی ثانویه هم دارند که شامل کارفرماها، فارغ‌التحصیلان و جامعه می‌باشند.

یکی از راه‌های حل قضیه، پاسخ دادن به این سؤال است: دانشجویان از مؤسسات آموزش عالی چه می‌خواهند؟ آیا دانشکده کالایی مصرفی است همانند کاغذ، خودکار و ... یا کالایی است غیرمصرفی مانند کامپیوتر، ماشین و ... دانشکده نیاز فوری را بعمل می‌آورد یا ثمره آن پس از فارغ‌التحصیلی به دست می‌آید؟ در هر دو سؤال، انتخاب دوم بیشتر نمایانگر خواست دانشجوی امروزی از دانشگاه است و نشان می‌دهد که دانشجو محصول چنین مؤسسه‌ای است. اما سؤال نهایه این است که آیا دانشجو صرفاً به منظور آموختن بدنبال تحصیلات عالی می‌رود یا برای به دست آوردن

منابع

- 1- Abbat, F & McMahan, R. Teaching health care worker, The Macmillan Press Ltd. 1993.
- 2- Bardes & et al. Measure teaching: A relative value scale in teaching. Teaching and learning in medicine journal, 1998.
- 3- Brown, L.D. & et al. Quality assurance of health care in developing countries, 1994.
- 4- Cooper, J.M. Classroom teaching skills. D.C. Health and company, 1992.
- 5- Fraenkel, J.K., Wallen, N.E. How to design and evaluate research in education. Second edition, 1994.
- 6- Gaucher, E.G. Total quality in health care. From Theory to practice. Jossey Bass Publishers, 1994.
- 7- J.J. Guilbert. Educational handbook for health personal. Revised edition. WHO Geneva 1987.
- 8- Mecallfe, D.H. & Mathran M. Student's perception of good and bad teaching : Report of a critical incident study. Medical education, 29, 1995.
- 9- Worthen, B.R. & Sanders J.R. Educational evaluation. Longman, 1997.
- ۱۰- بازرگان، عباس. ارزیابی درونی دانشگاهی و کاربرد آن در بهبود مستمر کیفیت آموزش عالی. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۴۰۳ و ۱۳۷۴.
- ۱۱- توکل، محسن و همکاران. بررسی ویژگی‌های استادان از دیدگاه دانشجویان با رویکرد ارزیابی دانشجو از استاد. مجله پژوهش در علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، سال سوم، شماره پیاپی ۱- بهار ۱۳۷۷.
- ۱۲- سیف، علی‌اکبر. ارزیابی دانشجویان از استادان تا چه اندازه می‌توان به آن اعتماد کرد. پژوهش‌های روان‌شناسی، دوره ۱، شماره ۱ و ۲، پائیز و زمستان ۱۳۷۰.
- ۱۳- آمار آموزشی سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران. حوزه معاونت آموزشی- دفتر ارزیابی و برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه. اسفند ۱۳۷۶.